

*Юрій Сергійович Шемшученко, академік
НАН України, директор Інституту держави
і права ім. В. М. Корецького НАН України*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ (ВИСТУП НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАННЯХ 18.03.2009 р.)

Успіх судової, як і будь-якої іншої соціальної реформи, зумовлений закладеною в ній науково-обґрунтованою ідеологією. У численних проектах реформування судової влади останніх років, на мій погляд, ця ідеологія чітко не простежується. Головне, що в них не виділена людина, якій повинна слугувати судова влада і інтереси якої апіорі мають концептуальне значення для реформування цієї влади.

Не випадково, за даними Інституту соціології НАН України індекс довіри громадян України до судів, розрахований за 5-ти бальною шкалою, впав у 2008 р. до 12 відсотків. Це істотно менше, ніж у більшості країн Європейського Союзу і менше, ніж цей індекс був в Україні у 2004–2005 рр. – 16 відсотків.

У даному контексті увагу реформаторів важливо акцентувати на загальновизнаному у світовій практиці принципі доступності правосуддя. Саме цей принцип слід було б покласти в основу оптимізації судової влади в Україні.

На жаль, у чинній Конституції України нічого не сказано про принцип доступності правосуддя. А конституційне положення про те, що народ бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ст. 124) практично не діє – суду присяжних у нас немає, а інститут народних засідателів ледь животіє.

На мій погляд, відповідно до принципу доступності наша судова система має бути простою, чіткою і прозорою, менш затратною для громадян і зрозумілою для широкого загалу. Така система є менш уразливою з точки зору корупції та інших зловживань.

За офіційним висновком експертів Ради Європи чотирирівнева система судів, встановлена Законом «Про судоустрій України», уможливує неодноразове скасування судових рішень і не відповідає принципу верховенства права – справедливого розгляду справ у розумні строки і безперешкодного доступу громадян до правосуддя. Українське законодавство розпорошує повноваження щодо організації судової влади між надмірною кількістю органів: пленумами, президіями, радами, комісіями, комітетами, а також судовими інстанціями, що робить її залежною від виконавчої влади.

У цьому зв'язку нашу систему судочинства слід розчистити від зайвих судових структур і нагромадження квазісудових органів. Йдеться фактично про оптимізацію структури відповідної системи на засадах єдності і одноразового застосування закону в країні. Не можна миритися з масовим прийняттям різними судами суперечливих рішень з одного і того ж питання.

Радикальні зміни у цьому питанні пов'язані з внесенням відповідних змін до Конституції України. Це стосується й порядку формування суддівського корпусу. Цей порядок зараз надто заформалізований, недостатньо прозорий, розпорошений між багатьма органами і не враховує демократичних національних традицій минулого, заснованих на принципі виборності суддів населенням.

У світлі принципу доступності правосуддя не можна не звернути увагу й на те, що більшість чинних проектів про реформування судової влади стосується головним чином

центральної її ланок – вершини айсберга (кількості спеціалізованих судів, місця і ролі Верховного Суду України, судових палат та інших судових органів). Значно менше йдеться про місцеві суди, а саме вони мають безпосередній контакт з населенням. Хіба для районного чи міського суду, де працює кілька суддів, так важливо скільки і яких високих судових органів буде в Києві? Їх більше цікавлять питання заробітної плати, приміщень, надмірних навантажень, неналежного виконання судових рішень тощо.

Адже якщо у 2001 р. суди в Україні розглянули 3 млн. 100 тис. усіх справ, то у 2007 р. вже понад 8 млн. 600 тис. З них понад 5 млн. за порушення правил дорожнього руху. А тим часом Верховна Рада передає на розгляд судам все нові й нові категорії справ. Це тягне за собою порушення строків і якості розглядуваних справ. Адже зараз деякі судді вимушені розглядати до 200 справ на місяць, що позначається на строках і якості роботи.

Назрілим у цьому зв'язку є питання про введення інституту мирових суддів. Такий інститут вже діяв колись в Україні, він був передбачений і Концепцією судово-правової реформи 1992 р. Такі судді змогли б розвантажити нинішні суди першої, другої та третьої інстанцій від дрібних справ, зокрема про порушення правил дорожнього руху, кримінальні проступки тощо, а також прискорити прийняття рішень по цих справах. Про це, зокрема, свідчить досвід Російської Федерації, де інститут мирових суддів вже довів свою корисність.

Держава також має подбати і про запровадження поширених на Заході таких недержавних інституцій, як третейські суди, медіатори тощо, які допомагають залагодити спори, не доводячи їх до судового розгляду.

Удосконалення потребує й система юридичної освіти для суддів. За Європейською моделлю кожний претендент на посаду судді повинен мати диплом про загальну юридичну освіту плюс диплом про закінчення спеціальної школи чи коледжу. У нас функції останніх, на мій погляд, могла б взяти на себе Академія суддів України.

Нарешті, варто підкреслити, що судова реформа не має нічого спільного з дискредитацією чи руйнуванням судової влади. Цій реформі заважають політизація і лобювання, не завжди професійні дії тих, хто береться за цю складну роботу. Дилетантизм лине шкодить справі, відволікає час на безплідні дискусії. У нас багато охочих відзначити, але, на жаль, немає свого Сперанського.

Олена Василівна Чернецька, кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи КУП НАН України

ЮВІЛЕЙНІ ЗБОРИ СЕКЦІЇ СУСПІЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ, ПРИСВЯЧЕНІ 160-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА О. І. ЛЕВИЦЬКОГО

24 лютого 2009 р. за ініціативою ректора Київського університету права НАН України, професора Юрія Бошицького, наші студенти мали нагоду бути присутніми на загальних зборах секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України, присвячених 160-річчю від дня народження академіка О. І. Левицького.

Збори секції відкрив Президент Національної академії наук України академік НАН України Б. Є. Патон, який у своїй промові привітав усіх присутніх та розпочав роботу секції з визначення основних здобутків академіка О. І. Левицького і його ролі в науці України.

Орест Іванович Левицький (25.12.1848 – 9.05.1922) – історик, правознавець, археограф, архівіст, етнограф і письменник, один із фундаторів та перших президентів Української академії наук. З 1874 р. розпочав свою діяльність (до 1921 р.) у Тимчасовій комісії для розбору давніх актів. Левицького О. І. обрано членом багатьох наукових установ і товариств: Львівського наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ), Київського археографічного товариства, Історичного товариства Нестора-Літописця, Російського